

การวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่กรณี : การพัฒนาเทคนิคและเครื่องมืองานระบบเกษตรเพื่อเสริมสร้างความ
เข้มแข็งนักวิจัย กรมวิชาการเกษตร

Training on Area-Based Research and Development: A Case-Study on Development of
Farming Systems Technics and Tools for Strengthen Researchers of the Development
of Agriculture

ณัฐวุฒิ ภาชนะวรรณ¹ นิชัย ไทยพาณิชย์² มรกต อักษรสวาสดี³ และพัชรีเนียมศรีจันทร์⁴

บทคัดย่อ

การอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรการวิจัยเชิงระบบเพื่อพัฒนาการเกษตร มีหลักการเหตุผลที่ผลงานวิจัยของกรมวิชาการเกษตรเริ่มมีความหลากหลายแต่ยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ ณ สถานการณ์ปัจจุบันได้ไม่มากนัก สาเหตุเนื่องจาก การขาดแคลนนักวิชาการด้านงานวิจัยและพัฒนาในระบบเกษตร ขาดการบูรณาการเชื่อมโยงนักวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการลงไปดำเนินการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มโอกาสแก่เกษตรกร / ชุมชนในพื้นที่ตลอดจนการให้โอกาสแก่เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย ในกระบวนการร่วมวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดความต้องการเทคโนโลยีที่เหมาะสมจึงส่งผลกระทบต่อผลงานวิจัยของกรมวิชาการเกษตรมีผู้นำไปใช้ประโยชน์น้อยลง หลักสูตรการอบรมฯ เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้นักวิจัยรุ่นใหม่ สังกัดสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1-8 ในการที่จะได้ดำเนินงานวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นกระบวนการที่นำผลงานวิจัยสู่การใช้ประโยชน์โดยกลุ่มเป้าหมายต่อไป การอบรมฯ มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกระบวนการวิจัยและพัฒนาเชิงระบบให้สอดคล้องกับพื้นที่และสภาพแวดล้อมของเกษตรกรให้แก่นักวิจัยที่เกี่ยวข้องของ สวพ. 1-8 ให้เป็นไปในทางเดียวกันและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ปีงบประมาณ 2550 ได้จัดการอบรมฯ หลักสูตรพื้นฐาน 1 ครั้ง ที่ สวพ. 2 (พิษณุโลก) ระหว่างวันที่ 11-14 กันยายน ผู้เข้ารับการอบรมฯ จำนวน 48 คน และปี 2551 การอบรมฯ จัดขึ้นจำนวน 4 ครั้ง จำแนกเป็นหลักสูตรพื้นฐาน จำนวน 2 ครั้ง ที่ สวพ. 4 (จ.อุบลราชธานี) และ สวพ. 6 (จ.จันทบุรี) ระหว่างวันที่ 17-21 มีนาคม และ 16-20 มิถุนายน ตามลำดับ หลักสูตรประยุกต์จำนวน 2 ครั้ง ที่ สวพ. 1 (จ.เชียงใหม่) และ สวพ. 8 (จ.สงขลา) ระหว่างวันที่ 7-11 กรกฎาคม และ 18-22 สิงหาคม 2551 ตามลำดับ มีผู้เข้ารับการอบรมฯ ครั้งละ 70 คน เนื้อหาวิชา ของหลักสูตรเป็นการประยุกต์หลักการวิจัยและพัฒนาที่ได้เคยใช้เมื่อ 10 ปี กับวิธีการ ณ ปัจจุบัน โดยหลักสูตรพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) นโยบายงานวิจัยและพัฒนาพืชเชิงพื้นที่ กรมวิชาการเกษตร 2) กระบวนการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่และการนำไปใช้ประโยชน์ 3) งานวิจัย พัฒนาระบบเกษตร 4) การวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร 5) เทคนิคการค้นหา และตั้งโจทย์วิจัยเชิงพื้นที่กับชุมชนโดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Discussion) ประยุกต์กับ PRA การ์ดคำ (Card Technic) และ Matrix Board Analysis 6) การวิเคราะห์และจัดทำโครงการวิจัยแบบบูรณาการ 7) ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาในไร่นาเกษตรกร หลักสูตรประยุกต์ เป็นการต่อยอดจากหลักสูตรพื้นฐานประกอบด้วย 1) ระบบนิเวศเกษตร ณ ปัจจุบันที่สัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ของระบบพืชและเทคโนโลยีการผลิตพืช 2) กระบวนการวิจัย ทดสอบเชิงระบบของพืช และเทคโนโลยี

¹ที่ปรึกษาด้านกระบวนการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ กรมวิชาการเกษตร

²ที่ปรึกษาด้านระบบการปลูกพืช กรมวิชาการเกษตร

³อดีตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการผลิตพืชภาคเหนือตอนล่าง

⁴ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านระบบการปลูกพืช กรมวิชาการเกษตร

การผลิต โดยเกษตรกรมีส่วนร่วม 3) การวิเคราะห์ ผู้มีส่วนได้เสีย/กลุ่มเป้าหมาย ผู้ใช้ประโยชน์ การวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ระบบ Logistics การสร้างนวัตกรรมจากผลงานวิจัย 4) การวิเคราะห์ ต้นทุนผลตอบแทน การยอมรับผลงานวิจัย การติดตามประเมินผล 5) การจัดทำโครงการนำร่องเพื่อดำเนินงานต่อเนื่องจากการอบรม และการบริหารโครงการให้เกิดการใช้ประโยชน์

วิธีการ ขั้นตอน การอบรมฯ ประกอบด้วย การบรรยาย การแบ่งกลุ่มเพื่อระดมความคิด การฝึกปฏิบัติในพื้นที่เกษตรกรการค้นหาโจทย์วิจัยจากชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลระดับต่าง ๆ และการนำเสนอสำหรับวิทยากรได้รับความอนุเคราะห์จาก สำนักงานสนับสนุนกองทุนเพื่องานวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ฯ สำนักที่ปรึกษากรมวิชาการเกษตร

ผลการอบรมฯ บรรลุวัตถุประสงค์มากกว่าร้อยละ 58-70 ปานกลาง ร้อยละ 30-42 เนื้อหาวิชาการอบรมฯ เหมาะสมกับหลักสูตรมากกว่าร้อยละ 62 – 87 ผู้เข้ารับการอบรมฯ เห็นว่าการอบรมฯ มีประโยชน์ แต่ละสวพ. จักได้นำความรู้ และทักษะไปปรับใช้ในการจัดทำโครงการวิจัย และสร้างเครือข่ายนักวิจัยของหน่วยงานต่อไป

ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมมี ข้อเสนอแนะ เพื่อพิจารณา เป็นประเด็นสำคัญ ได้แก่ การนำผลการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์โดยบูรณาการเป็นรูปแบบของเครือข่าย (Cluster) กับหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการนี้กรมวิชาการเกษตร ได้จัดให้มีการอบรมฯต่อเนื่องในปีงบประมาณ 2552 ซึ่งเป็นการอบรมระหว่างงาน (On the Job Training) ณ สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1-8 โดยมีการอบรมฯ รวม 8 ครั้ง (เขตละ 1 ครั้ง) การอบรมฯ สมควรมีเทคนิคและเครื่องมือวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรที่ไม่ซับซ้อน รวดเร็ว และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจในหลักการพื้นฐานของการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักวิจัยที่มีทักษะและประสบการณ์วิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่น้อย ทั้งนี้มีเป้าหมายที่งานวิจัยสอดคล้องกับประเด็นปัญหาการผลิตพืชชุมชน และนำไปสู่เป้าหมายของการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ รายงานฉบับนี้เป็นการนำเสนอผลการอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรการวิจัยเชิงระบบเพื่อพัฒนาการเกษตร ปี 2550-2551 ในบริบทของการฟื้นฟูและประยุกต์เทคนิคและเครื่องมือทางระบบเกษตรเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งนักวิจัย ของกรมวิชาการเกษตร ต่อไป

Abstract

The Department of Agriculture conducted for training course on area-based research and development during the year 2507-2508 whereas the courses were classified into two basic and two advanced courses. 70 researchers attended 4 courses, totally 280 trainees, were the on-farm researchers stationed at the eight Regional Office of Agricultural Research and Development, Region 1-8. (OARD 1 to 8). The first two basic courses were conducted at OARD 4 (Ubon Ratchathani) and OARD 6 (Chantaburi) whereas the other two advanced were conducted at OARD 1 (Chiang Mai) and OARD 8 (Songkla) respectively. The objectives of the training were to strengthen the capability and skills of the researchers in conducting on-farm R&D appropriated to existing problems and opportunities, environmental and agro-socio economic conditions of the communities. The outcome of the training has been emphasized at more technologies established by the Department would be utilized at farm level. Various techniques, processes and tools were used during learning session. At basic course, techniques and tools used were secondary information analysis, agro-ecosystem analysis, focussed group, flash card technique, matrix board analysis etc. The advanced course, supply

chain, Porter's 5force model, cluster map, networking, logistics sytem, economic returns analylis and so on. The outputs of the training were evaluated and assessed .The results highlighted were 1.The trainings most matched objectives on average of 58-70 %, moderate at 30-42 %; the contents of the course were most usefull at 62-87 %. The trainees realized that the courses have been advantage to their mandates and agreed that the course should be conducted continuously especially junior researchers.2. The Department should carry on strengthening networking the regional as well as central research authorities to work in integrated manner at the policy level. Nevertheless, the course should formulate and apply the technics and tools in house at each OARD on the following years.